

τὰ νεύρα μας δὲν ἐτινάχθησαν ὅσο περιμέναμε ; Δὲ ξέρω νὰ τὸ πῶ. Μιὰ ἀμφιβολία μας ἔμεινε, μιὰ δυσθυμία καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο ἔκαμε νὰ μὴ χροκροτηθῇ τὸ ἔργο ὅσο ἔπρεπε.

Ψυχραιμότερος τώρα ξηγῶ τὴ δυσθυμία μου ἐκείνη μὲ δύο λογιῶν ἐπιχειρήματα.

Ἴσως νὰ ὑπάρχουνε λάθη στὴ σκηνικὴ—καὶ τὸ ἔργο νὰ μὴν εἶναι μαστορεμένο ὅσο χρειάζοτανε. Ἴσως ὁ τύπος τῆς Μαρίας νὰ μὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν στὸ τέλος πολὺ ἀδιάφορος στὶς καταστροφές πού ἡ παρουσία τῆς σπέρει καθὼς καὶ στὰ δικά τῆς τὰ δυστυχήματα. Ἴσως ἂν ἡ Μαρία ἐφώναζε στὸ τέλος τὴ λαχτᾶρα τῆς, ἐπαναστατοῦσε γιὰ τὰ τόσα ἀδικήματα καὶ πέθανε μὲ μιὰ φωνὴ ἀνθρώπινη, μὲ πόνο καὶ μὲ ἀδημονία, νὰ βρισκαίμε περσότερη συγκίνηση, γιὰτὶ κατὶ τέτοιο περιμέναμε. Δὲ μας φαίνεται ἂν θρώπινο μιὰ κόρη νὰ δῇ τὸν ποθητὸ τῆς καρδιάς τῆς ξαπλωμένο νεκρὸ στὰ πόδια τῆς καὶ ἕνα χωριὸ ἂν λάκαιρο νὰ τὴ βρίζῃ καὶ νὰ τὴν κυνηγᾷ, —χωρὶς νὰ πάρῃ φόβο, νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ ὄνειρό τῆς, νὰ φωνάζῃ νὰ σπαράξῃ, νὰ βρίσῃ, νὰ πελπιστῇ, καὶ στὸ ὕστερο ξετρελαμένη, νὰ σκοτωθῇ.

Ὁ θάνατος τῆς Μαρίας ἔρχεται πολὺ προμελετημένος, πολὺ ἤτυχος καὶ μὴ φαίνεται ἀφύσικος καὶ ἀδικός ὅσο ἰδανικός κ. ἂ. εἶναι.

Ἐνα ἄλλο λόγο πού μπορεῖ κανεὶς νὰ βάλῃ ἐμπρὸς γιὰ νὰ ξηγήσῃ τοῦ κοινοῦ τὴν σκετικὴ ἀπαγοήτευση, εἶναι ἴσως καὶ ὁ ἀκόλουθος.

Μερικοὶ ἀπὸ μᾶς ἀκολουθήσαμε τὸ ἔργο μαγεμένοι μὲ τὰ χρυσὰ λόγια του, μὲ τίς τορνεμένες φράσεις του κ' ἐψίλναμε στὴν καρδιά μας μέσα τὸν αἰώνιο ὕμνο στὸν ἔρωτα—καὶ ὄντας ἤρθε τὸ τέλος—τὸ τέλος τὸ ἤρεμο, τὸ ἀδικό, τὸ προμελετημένο, ἐμείναμε λιγὸψυχοὶ, βλέποντας τέτοια ὁμορφὰ αἰσθημάτων νὰ τελειοῦν τόσα ἀσχημα χωρὶς καμμιά ἱκανοποίηση.

Στὸ θέατρο εἴμαστε πάντα παιδιὰ καὶ θέλουμα καλὰ καὶ ὁνειρὸν ὁ συμπαιδικὸς μας τύπος νάνταμοῖβεται καὶ ἡ δικαιοσύνη νὰ λαμποκοπᾷ.

Ἡ μαύρη ἀλήθεια εἶναι πὼς στὴ ζωὴ τὰ πράγματα δὲν εἶναι πάντα ἔτσι καὶ συχνότερα συμβαίνει τὰ ὠραία λόγια, τὰ ἀψηλὰ αἰσθήματα, οἱ ὁμορφιές τὰ πανηγύρια, οἱ χαρές, νὰ τελειοῦν μὲ ἀπιστίες, μὲ θανάτους, μὲ δυστυχήματα.

Ὅ,τι καὶ ἂν ποῦμε, τὸ δράμα τοῦ Νιρβάνα ἔχει τὴν ἀλήθεια τῆς τέχνης, γιὰτὶ στὸ αἰώνιο θέμα ἀπάνω τοῦ ἔρωτα, ἐτραγοῦδησε μελωδικὰ καὶ ζου-

γράρισε μὲ ποίηση ἕνα ρωμαϊκὸ εἰδύλλιο· τὸ εἰδύλλιο δὲν εἶναι ἀληθινὸ, εἶναι φάντασμα, εἶναι ὄνειρο, μὰ τὸπλασε ἡ Τέχνη καὶ τὸ κυβερνᾷ ἡ Μοῖρα.

ΟΥΝΤΙΣ

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Κύριε Γρ. Ξενοπούλε,

Εἶσαι τίμιος ἄνθρωπος· ἀπὸ τουλάχιστο δείχνουνε πολλὲς φορές οἱ κριτικὲς καὶ τὰ διαφορὰ σου.

Εἶσαι λοιπὸν τίμιος ἄνθρωπος· πολλὲς φορές ὁμως προσπαθᾷς νὰ συβιάσῃς τ' ἀσυβίαστα : τὴν τιμιότη μὲ τὴ δημοσιογραφικὴ κουτοπονηριά.

Ἔτσι γράφοντας καὶ γιὰ τὰ «Ρόδα καὶ Μήλα» Δ' τοῦ Ψυχάρη μᾶς ἔλεγες πὼς ὁ ψυχαισμός εἶναι ἕνα ὠραῖο ὄνειρο πού προσπαθεῖ νὰ πλάσῃ μιὰ μεγάλη Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ μιὰ κ. ἀπὸ τὴν ἄλλη μᾶς τὸν παρουσιαζές γιὰ σύστημα ὀλιγάρου στὸ ἔθνος.

Τὸ ἴδιο ἀπάνω κάτω ἔπαθες καὶ μὲ τὰ μίνα : γράφοντας στὶς «Ἀθήναις» 29 τοῦ Θεριστῆ μᾶς λές γιὰ τὸ μικρὸ μου ἔργο, πὼς, «ποτέ μου δὲν ἔβουσα τελειότερη μουσικὴ ἀπὸ Ἑλληνα συνθέτη» καὶ παρακάτω μᾶς λές : «Στοιχηματίζω ὁμως, δεῖ, ἂν ἡ γλωσσικὴ διαστροφή ἔχει συντελεσθῇ πρὸ πολλοῦ ἐντός του, ἀδύνατον νὰ μὴ διεστράφη ἤδη καὶ τὸ τάλαντόν του ἀναλόγως καὶ νὰ μὴ διακρίνεται, ἀπὸ παρατηρητὴν δεξτέρον κάπως, τὰ ἔργα αὐτῆς τῆς διαστροφῆς καὶ εἰς τὰς συνθέσεις του».

Καὶ χωρὶς νὰ σοῦ παρατηρήσω τί περίεργο πού εἶναι ὁ ἀγλωσσικὰ διαστρεμένος «πρῶτος Ρωμῶς συνθέτης» νὰ γράφῃ καθάρια Ἑλληνικὴ μουσικὴ (κατὰ πού λές ἐλόγου σου) ἐκεῖ πού τόσοι καὶ τόσοι ἀκεκαθαρήνιοι «Ἕλληνες συνθέται» σὰς προσφέρουνε μόνο Ἱταλικὲς σαλάτες μὲ κρομμυδάκια, θὰ ζετᾶσω μόνε λίγο ἐκεῖνα τὰ «διστράφη» σου.

Λέγοντας πὼς ἕνας τεχνίτης διαστράφηκε, ἐνοοῦμε βέβαια, πὼς ἀπτός ὁ τεχνίτης βρισκότανε μιὰ φορὰ σὲ καλῆτερο δημιουργικὸ ἢ τεχνικὸ δρόμο καὶ ξέπεσε σὲ χειρότερο· καὶ τὴν ἀποδείχουμε ἀπὸ τὴ διαστροφή συγκρίνοντας τὰ ἔργα του τῆς περασμένης καὶ τῆς τωρινῆς του ἐποχῆς.

Καὶ ἐδῶ εἶναι πού πέφτει ὄζω γιὰτὶ βλέπεις ἔργα δικά μου ἐποχῆς μὴ δημοτικῆς ἢ ἀμαλλιαρῆς ἂν ἀγαπᾷς, δὲν ὑπάρχουν· ὑπάρχουν μόνο τρία τραγούδια κ' ἕνα κομμάτι γιὰ πιάνο ἐποχῆς μισοδημοτικῆς, πού τὰ τύπωσα δταν ἤμουν ἀκόμα μαθητῆς

στὸ Ὄδετο τῆς Βιέννας, κ. ἂ. θέλῃς κόπιασε νὰ τὰ συγκρίνης μὲ τὰ ἔργα πού ἔχτελεστήκανε στὴ βραδιά μου, πού εἶναι ὅλα φαντακτὰ ἐμπνεσμένα ἀπὸ τὴν ψυχὴ, τὴ γλώσσα καὶ τὴν φιλολογοῖα τὴν Ἑθνικὴ, κ' ἔπειτα ἔλα νὰ μοῦ πῆς ἂ βρίσκῃς «ἐλάττωση» ἢ ἀκρίβεια στὸ καλλιτεχνικὸ μου ζετούλιγμα εἴτε στὴν ἐμπνεψη, εἴτε στὴν τέχνη, εἴτε στὴν αἰσθητικὴ ἢ τὴν ἐχτέλεση.

Δὲν εἶμαι ἀξίος ἐγὼ νὰ κρίνω ἂν ὁ δημοτικισμὸς ἢ ἀμαλλιαρισμὸς ἂν ἀγαπᾷς «ἐλαττώσει» ἢ ἀφραίνει ἕναν ποιητὴ, ἕνα γλύφτη ἢ ἕναν ζουγράφου. Μπορῶ ὁμως νὰ σὲ βεβαιώσω πὼς ἐγὼ ὁ Μανώλης Καλομοῖρης αἰστανόμαι τὸν ἑαυτὸ μου τόσο ἀφρημένο καλλιτεχνικὰ ἀπὸ τὸ δημοτικισμὸ πού κ. ἂν ὀλοὶ οἱ ἄλλοι πολὺ πῖο μεγάλοι καὶ σπουδαῖοι πατριωτικοί, ἐθνολογικοί, γλωσσολογικοὶ καὶ αἰσθητικοὶ λόγοι ἔλειπαν, πού μὲ κρατοῦν σφιχτοδεμένο μὲ τὴν Ἑθνικὴ μας γλώσσα, καὶ θὰ δισταζᾷ νὰ ἐγκαταλείψω τὸ δημοτικισμὸ ἢ μαλλιαρισμὸ, ἂν ἀγαπᾷς, ἀπὸ φόβο μήπως ἀλλοιωθῶ ὡς καλλιτέχνης».

«Ὁπερ εἶδει δεῖξαι».

Χάρκοβο 10 τοῦ Τρυγητῶν 1908

Μὲ ὑπόληψη

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐντοκοὶ καταθέσεις

Ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα δέχεται ἐντόκους καταθέσεις εἰς τραπεζικὰ γραμματῖα καὶ εἰς χρυσόν, ἤτοι εἰς φράγκα καὶ λίρας στεργίνας ἀποδοτέας εἰς ὠρισμένην προθεσίαν ἢ διαρκεῖς.

Αἱ εἰς χρυσὸν καταθέσεις καὶ οἱ τόκοι αὐτῶν πληρώνονται εἰς τὸ αὐτὸ νόμισμα, εἰς ὃ ἐγένετο ἡ κατάθεσις εἰς χρυσόν ἢ εἰς ἐπιταγῆς ὄψεως (chèques) ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κατ' ἐπιλογὴν τοῦ ὁμολογισχοῦ.

Τὸ κεφάλαιον καὶ οἱ τόκοι τῶν ὁμολογιῶν πληρώνονται ἐν τῷ Κεντρικῷ Καταστήματι καὶ τῇ αἰτήσεσι τοῦ καταθέτου ἐν τοῖς Ἱποκαταστήμασι τῆς Τραπεζῆς.

Τόκοι τῶν καταθέσεων.

Table with 2 columns: Deposit type and interest rate. 1) 1/2 τοῖς 100 κατ' ἔτος διὰ καταθέσεις 6 μην. 2) " " " " " " " " 1 ἔτ. 2) 1/2 " " " " " " " " 2 ἔτ. 3) " " " " " " " " 4 ἔτ. 4) " " " " " " " " 5 ἔτ.

Αἱ ὁμολογίαι τῶν ἐντόκων καταθέσεων ἐκδίδονται κατ' ἐκλογὴν τοῦ καταθέτου ὀνομαστικὰ ἢ ἀνόνομαι.

ροῦ κτλ. ἕνα καλλιτεχνικὸ ἔργο, χωρὶς ἀπ' τὴν ἰδέα στὴν ὁποία συγκεντρώνεται». Κι ὅταν μιλοῦμε γιὰ δραματικὴ συγκίνηση, νομίζω πὼς αὐτὴ μονάχα μὲ τὴν κεντρικὴ ἰδέα τοῦ ἔργου μπορεῖ νὰ προκληθῇ δηλ. μὲ τὴ σύνθεση τῶν περιστατικῶν καὶ μὲ τὴ ἀναγκαῖα καὶ λογικὴ φορὰ τους στὴν καταστροφή. Αὐτὸ τὸ παραδέχεται κ. ὁ ἴδιος ποιητῆς τοῦ Μάρθα καὶ λέει πὼς ἂν ἡ λύση τοῦ ἔργου του εἴταν διαφορετικὴ, θὰ γκρεμιζόνταν πρόρριζα ἡ κεντρικὴ του αἰσθητικὴ ἰδέα. Ὡς τόσο φαντάζεται τοὺς θεατῆς του νὰ καταδικάζουν τὴν ἰδέα αὐτὴ κ. ἀπ' τ' ἄλλο μέρος νὰ συγκινοῦνται ἀπ' τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα πού πηγάζει. Ἐλεύτερος νὰ τὸ φρονῇ, μὰ ἐμένα δὲ μὲ πείθει, ὅσο δὲ μοῦ ἀποδείχνει πὼς εἶναι δυνατὸ νὰ χωριστῇ ἡ ἰδέα ἀπ' τὰ πράγματα πού ἐκφράζει. Ἄν μῶλεγε πὼς ἄρσαν στοὺς θεατῆς οἱ ἑμιλίες τοῦ σαλονιοῦ τοῦ Βάρδα, ἡ σκηνὴ τῆς ἀπαγωγῆς, τὰ στήια τοῦ στρατιώτη καὶ τοῦ ποιητῆ Ζόλα, ὑπομονὴ ἂν μῶλεγε πὼς τοὺς ἐνθουσίασε ἡ τεχνικὴ σύνθεση τοῦ ἔργου, νὰ βγάλω τὸ καπίλο μου. Μὰ τοῦτα δὲν τὸ πιστεύω νὰ τὰ κηττάξῃ κ. ὁ ἴδιος στὰ στοιχεῖα πού συζητοῦμε ἂν ἐνεργοῦν ἢ ὄχι αἰσθητικὰ ξεχωριστὰ ἀπὸ τὴν ἰδέα. Καὶ τέλος ἂν μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ πὼς αὐτὸν ἕνα καλλιτεχνικὸ ἔργο μὲ δια-

φορετικὰ στοιχεῖα ἐνεργεῖ στὸν πολὺ κόσμον καὶ στὸ ἐκλεκτὸ κοινὸ πού ὑψώνεται στὴν ἰδέα του· νομίζω ὅτι ἀποδείχνει μὲ ποιά στοιχεῖα ὁμορφιάς ἐνεργεῖ αὐτοαἰσθηματικὰ ὁ ἄρχιτ. Μάρθα, ἐγὼ εἶμ' ἐκεῖνος πού θὰ εἶχα τὴ λιγότερη διάθεση νὰ τοῦ ἀμφισβητήσω.

**

Εἶδαμε λοιπὸν πὼς ὁ ποιητῆς τοῦ Φάουστ ξεκίνησε ἀπ' τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τῆς ποιητικῆς δημιουργίας, πού ἐγὼ δὲν τὸν εἶχα στὸ νοῦ μου, κατὰ τὸν ποιητὴ τοῦ Μάρθα, μιλώντας γιὰ τὸ δράμα του κ' ἐν γένει γιὰ τὴν τέχνη. Θέξτε ἴσως νὰ ζετᾶζαμε μὲ τὸ ἴδιο μέτρο καὶ τὸν τελευταῖο, γιὰ νὰ δοῦμε κατὰ πόσο ἡ ἰδέα τοῦ ἔργου του, ὅπως τὴ διατυπώνει : τὸνεῖρο ἀνώτερο ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, τὸ ψέμμα ὁμορφότερο ἀπ' τὴν ἀλήθεια κλπ.— πῆγασε καὶ βγῆκε τὸνεῖς ἀπ' τὰ πράγματα, ἂν δηλ. τὸ ἔργο του εἶναι ἀντικειμενικὴ παράσταση τῶν τελευταίων ἢ μονάχα ὑποκειμενικὴ. Μὰ ἔτσι θὰ γυρίζαμε δλόβολα μέσα στὸ Μάρθα καὶ σκοπὸς μου ἐδῶ εἶναι νὰ δώσω μόνο κάποιες ἐξηγήσεις στὸν ποιητὴ του, ὅσο τὸ δυνατόν ὄζω ἀπὸ τὸ δράμα του.

Ὅ,τι βλέπω παρακάτω στὴ στερνὴ ἀνταπάντησή σου, εἶναι πὼς θέλει νὰ συγχίξῃ τὴν αἰσθητικὴ συγκίνηση μὲ τὴν ἀπλὴ συγκίνηση πού δίνει καθε τυχαιοῦς ἐριστατικὸ. Καὶ στὴ ζωὴ ἀκόμα κάθε φαινόμενο ἔχει βέβαια τὴν ἀτομικὴ αἰσθητικὴ παράστασή του, ὄχι ὁμως «χώρια ἀπὸ τὰ αἰτία πού τὸ γεννοῦν». Χώρια ἀπ' αὐτὰ μὴν εἶναι ἀπλὸ ἀνεκδοτό. Σκοτώθηκε ἕνα παλλικάρι ἀπὸ ἀγάπη στὴ γειτονιά τοῦ ποιητῆ τοῦ Μάρθα. «Ὅλοι ἐκλαψαν τὴ μοῖρα του. Σὰ σκούπισαν τὰ δάκρυά τους, σκεφτήκανε πὼς οἱ αἰτίες τοῦ θανάτου του δὲν εἴταν καὶ τόσο λογικῆς. Ἐ τότε τὸ περιστατικὸ δὲν ἔχει σημασίαν αἰσθητικὴν γιὰ μὴν. Ἡ μοῖρα αὐτῆ, πού τὸπλαψαν μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς λογικῆς ἀνάγκης τοῦ θανάτου του, ἀλλοτεῖ σὲ ἀπλὴ συγκίνηση πού προκαλεῖ κάθε ὑπαρξὴ πού χάνεται. Τὸ μοῖρα γιὰ νὰ συγκινήσῃ αἰσθητικὰ ὀφείλει νὰ δεχτῇ ὡς τέτιο, ὁ βραβωνῆς τῆς μοῖρας», γιὰ νὰ πλακώσῃ τὰ στήθια ἐκεῖνου πού γυρεύει αἰσθητικὴν συγκίνηση, πρέπει νὰ χύξῃ τὸ λογικὸ καὶ ἀναγκαῖο του σύνδεσμον μὲ τίς αἰτίες τοῦ περιστατικοῦ πῶς μὲς, πρέπει νὰ φανερώναται καὶ νὰ νοῆται ἡ μοῖρα αὐτῆ ἐνεργεῖα τῶν φυσικῶν ἢ κοινωνικῶν δυνάμεων πού ὀδήγησαν ἀναπόφευκτα στὴν καταστροφή. Ἀλλιώτικα καθὲ διήγημα πού